

UPPSPRICKANDE MOLNIGHET – NYANSER AV GRÅTT PÅ BIBLIOTEK

CATARINA ERIKSSON, MALIN ÖGLAND
OCH DAVID GUNNARSSON LORENTZEN

Sammanfattning

Under det gångna året har bibliotek särskilt grundligt diskuterats på olika håll i biblioteks-Sverige. Upprinnelsen till diskussionen är det förslag till nationell biblioteksstrategi som presenterats under året. Många olika intressen skall bevakas inom ramen för denna biblioteksstrategi och i detta kapitel uppmärksammas några av dem som biblioteken har betydelse för. Vi ägnar först intresse åt bibliotekens höglitare och därefter åt bibliotekens besökare. Ifråga om besökare så besöker boende i glesbygd bibliotek mest sällan, och lågutbildade mindre än högutbildade. Bland biblioteksbesökare finns alla åldrar representerade, och yngre visar sig besöka bibliotek mer än vad äldre gör. Avslutningsvis tar vi fasta på äldre på bibliotek, både som litare och som besökare.¹

Under det gångna året har de offentligt finansierade biblioteken diskuterats ingående i biblioteks-Sverige; det har handlat om deras villkor, förutsättningar och roller, och detta i en omfattning som kan anses vara utöver det vanliga. Anledningen till uppmärksamheten är dokumentet *Demokratis skattkammare*, det förslag till nationell svensk biblioteksstrategi (Fichtelius m.fl., 2019) som presenterades under våren 2019 och som därefter skickades på remiss till åtskilliga instanser. I reformförslaget lyftes bland annat frågor om stärkt stöd till skolbibliotek, bibliotek för nationella minoriteter och urfolk och mångspråkig biblioteksverksamhet. De samtal om bibliotek och bibliotekens roll i samhället som följde i utredningens spår kan ses mot den fond av det långsamt sjunkande förtroende för bibliotek hos den svenska befolkningen som blivit tydlig i upprepade SOM-undersökningar (Höglund, 2017; Eriksson & Michnik, 2018, 2019). Men måste bilden göras så dystert?

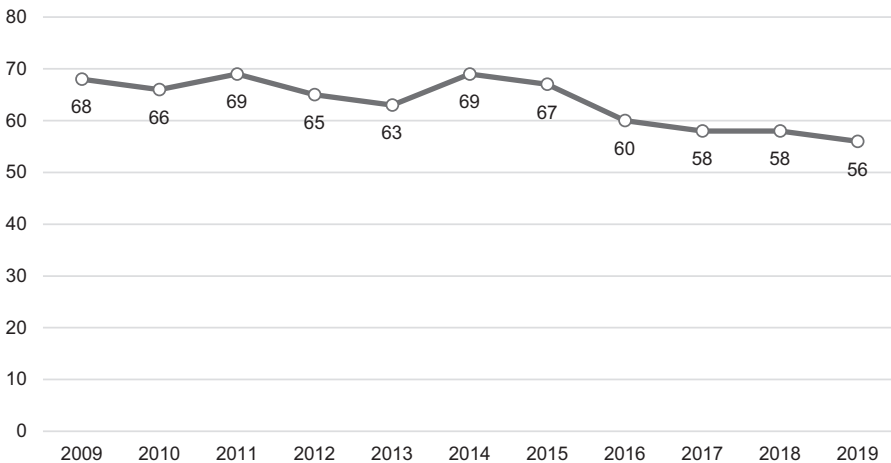
Det här kapitlet ägnas åt att undersöka vilka nyanser i biblioteksrelaterade frågor som 2019 års nationella SOM-undersökning kan visa i det grå som målas upp i titeln till årets antologi, *Regntunga skyar*. Är det regntunga skyar eller uppsprickande molnighet som gäller i biblioteksvärlden? Inledningsvis tittar vi närmare på gruppen med mycket stort eller ganska stort förtroende för bibliotek och försöker lära känna den lite bättre. Vidare analyserar vi biblioteksbesökarna, en grupp som genomgående ägnats stort intresse i biblioteks-Sverige; av hävd, tradition och nödvändighet. I år fäster vi också särskilt intresse vid gruppen äldre, och då särskilt

vid kombinationen av äldre och bibliotek. Denna grupp låg i vårt intresseområde redan innan "sjuttioplussare" blev ett begrepp på vars och ens läppar i tider av coronapandemi, men de rådande omständigheterna gör inte frågan mindre angelägen att uppmärksamma. Dock riktas först fokus mot dem som uppger sig ha stort förtroende för bibliotek.

Bland bibliotekens höglitare

Inom ramen för den nationella SOM-undersökningen studeras i vilken mån människor hyser tillit till andra människor och när denna mellanmänniskliga tillit analyseras delas respondenterna ofta in i tre olika grupper: höglitare, mellanlitare och låglitare (se t.ex. Rothstein och Kumlin, 2001; Rothstein, 2011; Holmberg & Rothstein, 2019). Även om det inte är mellanmännisklig tillit som är i fokus för vårt kapitel, utan förtroende för svenska bibliotek, har vi valt att låna begreppet höglitare. Indelningsgrunden för bibliotekens höglitare är dock inte densamma som för mellanmännisklig tillit, då såväl frågeformulering som svarsskala skiljer sig åt. I vår fortsatta analys utgörs därför kategorin bibliotekens höglitare av de respondenter som uppgett sig ha mycket stort eller ganska stort förtroende för bibliotek.

Figur 1 Andel med mycket stort eller ganska stort förtroende för bibliotek, 2009–2019 (procent)



Kommentar: Frågan lyder: "Vilket förtroende har du för följande institutioner? Biblioteken". Svarsalternativen är "mycket stort förtroende", "ganska stort förtroende", "varken stort eller litet förtroende", "ganska litet förtroende", "mycket litet förtroende" eller alternativet "ingen uppfattning". Totalt antal svarande 2019: 1 248.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009–2019.

Resultaten visar att förtroendet för bibliotek under de senaste åren har varit stadigt sjunkande; jämfört med förra årets mätning har förtroendet sjunkit med två procentenheter (figur 1). Även om mer än 50 procent av respondenterna alltjämt uppger sig vara höglitare, kan vi konstatera ett stadigt sjunkande förtroende för bibliotek över tid, från 68 procent år 2009 till 56 procent år 2019.

Om vi tittar närmare på åldersfördelningen bland bibliotekens höglitare kan vi se stora skillnader mellan åldersgrupperna där yngre respondenter har ett större uppgivet förtroende för bibliotek än äldre (tabell 1). De båda yngre åldersgrupperna har ett märkbart större förtroende för bibliotek än vad de båda äldre åldersgrupperna har. Sett i ljuset av att de bibliotek som allmänheten normalt kommer i kontakt med utgörs av de kommunala folkbiblioteken, frågar vi oss om det finns faktorer inom folkbibliotekens verksamheter som kan ligga till grund för ett sjunkande förtroende för bibliotek från äldre respondenters sida, då äldre förstås som 50-åringar och uppåt. Resultaten från 2019 års SOM-undersökning säger förvisso ingenting om detta, men ger oss anledning att undra. En tentativ förklaring kan vara att den svenska *Bibliotekslagen* (SFS 2013:801, § 8) stipulerar att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och unga. Det kan vara så att detta uppdrag verkställs så framgångsrikt att respondenterna från 50-årsåldern och uppåt inte upplever sig få tillräckligt utrymme på folkbibliotek. Detta skulle i så fall kunna påverka förtroendet för en verksamhet som enligt samma lag skall vara tillgängliga för alla samt vara anpassade till användarnas behov, vilket då torde inkludera alla åldersgrupper (SFS 2013:801, § 6). En annan möjlig förklaring, av mer teoretisk karaktär, kan sökas i tillämpningen av ett generationsperspektiv, genom att fråga vilken generation eller vilka generationer det är som ger uttryck för detta sjunkande förtroende (Meriac m.fl., 2010; Gunnarsson & Oscarsson, 2015). Det sjunkande förtroendet kan vara ett uttryck hos en generation istället för ett uttryck hos dem som uppnår en viss ålder.

I vår analys av bibliotekens höglitare tittar vi också närmare på betydelsen av utbildning och var respondenterna är bosatta. Det är tydligt att hög utbildningsnivå korrelerar med stort förtroende för bibliotek, och vice versa; att lägre utbildningsnivå korrelerar med litet förtroende för bibliotek (tabell 1). Detta förhållande mellan utbildning och förtroende är väl känt sedan tidigare (se t.ex. Höglund & Wahlström, 2009; Holmberg & Rothstein, 2015). Vidare kan vi se att bibliotekets höglitare finns fördelade över hela landet. Av de respondenter som bor antingen i ren glesbygd eller i mindre tätort är ungefär hälften höglitare; värden som ligger under populationen som helhet. Högst andel höglitare återfinns i storstadsregionerna (64 procent). Tidigare forskning visar att bibliotek kan bidra till att skapa och upprätthålla tillit och förtroende i samhällen (Aabo m.fl., 2010; Aabo & Audunson, 2012; Vårheim, 2014; Lo m.fl., 2019). Att skapa och upprätthålla förtroende i lokalsamhället och att skapa förtroende för själva biblioteket är dock inte samma projekt (jfr Michnik, 2018).

Tabell 1 Bibliotekens höglitare fördelade utifrån ålder och boende, 2019 (procent)

	Andel med mycket eller ganska stort förtroende för bibliotek	Antal svarande
ÅLDER		
16–29 år	61	198
30–49 år	64	401
50–64 år	54	312
65–85 år	47	334
UTBILDNINGSNIVÅ		
Låg	36	97
Medellåg	45	324
Medelhög	58	291
Hög	70	505
BOENDEOMRÅDE		
Ren landsbygd	51	173
Mindre tätort	49	217
Stad eller större tätort	56	584
Stockholm, Göteborg, Malmö	64	242

Kommentar: Frågan lyder: "Vilket förtroende har du för följande institutioner? Biblioteken". Svarsalternativen är "mycket stort förtroende", "ganska stort förtroende", "varken stort eller litet förtroende", "ganska litet förtroende", "mycket litet förtroende" eller alternativet "ingen uppfattning". Med höglitare avses de respondenter som uppgett sig ha mycket stort eller ganska stort förtroende för bibliotek. Andelen höglitare i hela populationen är 56 procent. Totalt antal svarande: 1 245.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Efter att ha ägnat bibliotekens höglitare uppmärksamhet vänds nu intresset mot bibliotekens besökare.

Bibliotekens besökare

Enligt *Bibliotekslagen* (SFS 2013:801) ska varje kommun ha åtminstone ett folkbibliotek. I praktiken har de flesta kommuner fler; den nationella biblioteksstatistiken visar att antalet folkbibliotek minskat med 24 procent sedan år 2000 (Kungliga biblioteket, 2019). Parallellt med nedläggningstrenden finns också en nybyggnadstrend. En undersökning visar att 20 procent av de svarande 265 kommunerna uppgett att de kommer att inviga ett eller flera nybyggda bibliotek inom en femårsperiod. Ytterligare 16 procent uppger att de kanske kommer att inviga ett eller flera bibliotek inom samma period (Eriksson, 2019).

I förslaget till nationell biblioteksstrategi, *Demokratins skattkammare* (Fichtelius m.fl., 2019) uttrycks dock en oro för att det inte råder likvärdig tillgång till bibliotek i Sverige och förslagsställarna hävdar att mindre och små kommuner med

sviktande skatteunderlag behöver stöd för att erbjuda en god biblioteksverksamhet. Att folkbiblioteken behöver stöd har också regeringen uppmärksammat och mellan åren 2018–2020 utgår stödet *Stärkta bibliotek* där Kulturrådet delar ut 220 miljoner kronor årligen. Syftet med stödet är att öka utbudet och tillgängligheten till biblioteksverksamhet (Statens kulturråd, 2019). Inom ramen för satsningen *Stärkta bibliotek* genomfördes en kartläggning av förutsättningarna för folkbibliotek i glesbygd att utföra sitt lagstadgade uppdrag. Kartläggningen gav vid handen att förutsättningarna för folkbiblioteken i glesbygdskommuner varierar. Situationen kan sammanfattas i följande:

Påtagligt är att laguppfyllelse sker trots ofta mycket små och ansträngda resurser [...] folkbibliotekarier idag får ta en mängd arbetsuppgifter som kommer sig av att det offentliga samhället på många platser dragit sig tillbaka helt. Detta påverkar både bibliotekens identitet och legitimitet. (Hansson, 2019:4)

Frågan om bibliotekens identitet och legitimitet i det samtida samhället är en pågående diskussion (Hansson, 2010; Michnik, 2018).

Bibliotekens besökare har studerats tidigare, och forskning visar på stor variation ifråga om biblioteksbesök, både rörande vad människor gör under sitt besök och vem det är som kommer till bibliotek (se t.ex. Aabo & Audunson, 2012). Med stor sannolikhet är det något relaterat till läsning (Eriksson & Michnik, 2019; Ögland, 2014). Det finns dock olika sätt att kvantitativt undersöka biblioteksbesökaren. Vi finner det angeläget att relatera SOM-undersökningens värden till den nationella biblioteksstatistiken, som samlas in och tillgängliggörs av Kungliga biblioteket. Både den nationella SOM-undersökningen och nationell biblioteksstatistik ger bilder av biblioteks-Sverige, men de ger inte samma bilder. Det skall också noteras att den nationella biblioteksstatistiken och SOM-data samlas in på olika sätt; biblioteksstatistik samlas in genom enkäter som besvaras av tjänstepersoner vid bibliotek, medan SOM-undersökningen besvaras av respondenter som genomför självskattningar. Det är olika typer av svar som erhålls, och olika bilder – av i det här fallet biblioteksbesök - som målas upp. Den nationella biblioteksstatistiken visar att de fysiska biblioteksbesöken minskar totalt sett i Sverige och att det är universitets- och högskolebiblioteken som står för den största minskningen (Kungliga biblioteket, 2019). Biblioteksbesökaren i sig kan också studeras med hjälp av kvantitativa observationsmetoder (Given & Leckie, 2003; Höivik, 2014; Ögland, 2014). Observationsmetoderna bygger på ett antal ögonblicksbilder som adderats till varandra för att identifiera riktningar eller trender i hur biblioteksrummet tas i bruk. Målet är att få en bild av vem eller vilka biblioteksbesökarna är och vad de gör på bibliotek. Att människor besöker bibliotek är en sak; vad de gör där är en annan sak.

I tabell 2 noteras likheter mellan dem som i detta sammanhang kan kallas årliga biblioteksbesökare, i betydelsen att de besöker bibliotek någon gång om året eller

i halvåret. Oavsett var man bor – i stad eller i glesbygd – är fördelningen av årliga biblioteksbesökare lika stor; ungefär en respondent på fyra. I så måtto tycks en viss jämlikhet råda på biblioteksområdet – andelen respondenter som är årliga besökare på bibliotek är ungefär samma oberoende av var respondenterna bor. Det är inte så att det segment av befolkningen som är årliga biblioteksbesökare är särskilt representerade inom någon boendeform. Men tabell 2 visar också att det är vanligare att människor i större städer, städer och större tätorter besöker bibliotek än respondenter boende i mindre tätort eller i ren glesbygd – i det avseendet är inte biblioteksområdet jämlikt. Hur och på vilket sätt bibliotekstjänsterna kan och bör fördelas över landet är en angelägen bibliotekspolitisk fråga att diskutera för att jämlikhet skall uppnås. Även hur jämlikhet ifråga om biblioteksresurser skall förstås är en fråga för diskussion.

Tabell 2 Fysiska biblioteksbesök fördelade på boendeort, 2019 (procent)

Boende	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna eller någon gång i halvåret	Mer ofta	Antal svar
Ren landsbygd	56	22	21	691
Mindre tätort	50	22	28	927
Stad/större tätort	42	24	34	2 355
Storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö)	41	24	35	841

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Besökt bibliotek". Skalan är 7-gradig från "Ingen gång" till "Flera gånger per vecka." Sambandet mellan biblioteksbesök och boende är signifikant på nivån 0.01 enligt ett Chi²-test. Totalt antal svar på frågan: 4 814.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Vi intresserar oss också för varifrån biblioteksbesökaren kommer; var har hen vuxit upp? I tabell 3 ser vi i stort sett samma mönster som vi såg i tabell 2, men ett värde sticker ut: den som har haft sin huvudsakliga uppväxt i ett land utanför Europa uppger sig besöka bibliotek ofta; ofta är väsentligen mer representerat i gruppen än både ingen gång eller årligen. Det skall noteras att antalet respondenter som ingår i gruppen är litet (165), och att de som har svarat på SOM-enkäten har gjort detta på svenska. Det framgår inte från vilka länder utanför Europa dessa ofta-besökare kommer och heller inget om deras utbildningsnivå; de bibliotek som besöks kan vara antingen ett folkbibliotek, ett universitetsbibliotek, eller något annat slags bibliotek.

Tabell 3 Fysiska biblioteksbesök i förhållande till var respondenterna huvudsakligen är uppväxta, 2019 (procent)

Huvudsaklig uppväxt	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna eller någon gång i halvåret	Mer ofta	Antal svar
Ren landsbygd i Sverige	51	21	28	975
Mindre tätort i Sverige	46	25	30	1 347
Stad eller större tätort i Sverige	44	24	31	1 136
Stockholm, Göteborg eller Malmö	43	23	34	819
Annat land i Norden	44	29	27	85
Annat land i Europa	40	25	34	142
Land utanför Europa	29	25	46	165

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Besökt bibliotek". Skalan är 7-gradig från "Ingen gång" till "Flera gånger per vecka". Sambanden är signifikanta på nivån 0,01 enligt ett Chi²-test. Totalt antal svar på frågan: 4 669.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Enligt §5 i *Bibliotekslagen* (SFS 2013:801) ska alla bibliotek i det allmänna biblioteksväsendet särskilt uppmärksamma personer med annat modersmål än svenska. Det är sannolikt att personer med annat modersmål än svenska är representerade i gruppen som har sin uppväxt i "Land utanför Europa". Att den som haft sin huvudsakliga uppväxt utanför Europa ofta besöker bibliotek stämmer väl överens med tidigare forskning vars resultat pekar på att folkbibliotek på många sätt har en mycket stor betydelse för personer som nyligen kommit till Sverige (Pilerot & Hultgren, 2017; Pilerot & Lindberg, 2018).

Vi har också intresserat oss för hur biblioteksbesökarens utbildningsnivå samspelar med besöksfrekvensen. I fråga om förtroende såg vi ett mönster mellan utbildningsnivå och grad av förtroende (se tabell 3) – ju högre utbildning desto större förtroende. Ser mönstret likadant ut ifråga om respondenternas biblioteksbesök?

Vi kan i tabell 4 se ett mycket klart samband mellan utbildningsnivå och biblioteksbesök. Av de som har låg utbildningsnivå (motsvarande max grundskola) är det 70 procent av respondenterna som uppgett att de inte besökt biblioteket alls under året som gått. Det är en fallande skala från låg till hög utbildningsnivå gällande att ha besökt bibliotek "Ingen gång" och en motsvarande stigande skala från låg till hög utbildningsnivå gällande att "Mer ofta" ha besökt bibliotek. Det finns alltså tydliga samband mellan utbildningsnivå och besöksfrekvens vid bibliotek.

Tabell 4 Fysiska biblioteksbesök fördelade på utbildningsnivå, 2019 (procent)

Utbildning	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna eller någon gång i halvåret	Mer ofta	Antal svar
Låg	70	12	18	650
Medellåg	52	23	25	1 503
Medelhög	42	25	34	1 094
Hög	31	28	42	1 580

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Besökt bibliotek". Skalan är 7-gradig från "Ingen gång" till "Flera gånger per vecka". Med *Låg* utbildningsnivå avses max grundskola eller motsvarande, *Medellåg* max gymnasium eller motsvarande, *Medelhög* max eftergymnasial utbildning och studier vid högskola/universitet och *Hög* examen vid högskola/universitet. Sambanden är signifikanta på nivån 0,01 enligt ett Chi²-test. Totalt antal svar på frågan: 4 827.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Olika åldersgrupper tenderar att besöka bibliotek i olika omfattning. Den yngsta åldersgruppen är den som oftast besöker bibliotek (tabell 5). Detta har sannolikt att göra med att personer inom det åldersspannet i hög utsträckning är studerande; årets resultat visar att av gruppen som beskriver sig som studerande uppger 56 procent att de besöker bibliotek oftare än en gång i halvåret (kvartalsvis eller oftare). 55 procent av samtliga respondenter uppger sig besöka bibliotek minst någon gång under de senaste 12 månaderna, många gånger betydligt fler.

I tabellen noterar vi också att i den äldsta åldersgruppen är det hälften av respondenterna (50 procent) som uppger att de ingen gång besökt bibliotek under de senaste tolv månaderna. Till denna grupp hör "äldre", exempelvis de ålderspensionärer som har hälsan i behåll, själva styr sin tid och innehållet i sin dag. Å andra sidan kan avstånd till bibliotek i kombination med minskad rörlighet vara faktorer som bidrar till att biblioteksbesöken uteblir. Tidigare studier visar att äldre utgör en relativt liten andel av biblioteksbesökarna, av dessa är det få som är 65 år eller äldre (Ögland, 2014). Detta får oss att gå djupare i materialet som årets SOM-undersökning erbjuder. Det finns mer att berätta om äldre och bibliotek. Under den period som dessa äldre respondenter har tagit del av det svenska utbildningsväsendet har detta varit i förändring. De äldsta respondenterna har tagit del av parallellskolesystemet medan de yngre respondenterna har gått grundskolan – utbildningsvägarna kan ha sett mycket olika ut. Under hela perioden har det varit möjligt, om än inte lika vanligt, med högre studier (Richardson, 2010). Också här ser vi ett samband mellan låg utbildning och få eller inga biblioteksbesök däremot ser vi inga direkta skillnader i fråga om besökarnas ålder och besöksfrekvens. Tabell

6 visar dock att det finns utvecklingspotential för biblioteksverksamhet i relation till de äldre besökarna. Med tanke på att befolkningsprognosen för åldersgruppen 80+ kommer att öka med närmare 50 procent fram till år 2030 lär det åtminstone finnas ett användarunderlag att arbeta med inom biblioteksverksamheterna. Det kan finnas skäl att närmare undersöka hur verksamheterna anpassas till denna grupp av faktiska eller potentiella biblioteksbesökare.

Tabell 5 Fysiska biblioteksbesök fördelat på ålder, 2019 (procent)

Åldersgrupp	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna eller någon gång i halvåret	Mer ofta	Antal svar
16–29 år	35	26	39	748
30–49 år	37	28	35	1 299
50–64 år	54	23	23	1 287
65–85 år	50	18	32	1 552

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Besökt bibliotek". Skalan är 7-gradig från "Ingen gång" till "Flera gånger per vecka". Sambanden är signifikanta på nivån 0,01 enligt ett Chi²-test. Totalt antal svar: 4 886.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Tabell 6 Fysiska biblioteksbesök per åldersgrupp och utbildningsnivå 60–85 år, 2019 (procent)

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna eller någon gång i halvåret	Mer ofta	Antal svar
Per åldersgrupp				
60–69 år	52	22	26	901
70–79 år	49	17	34	854
80–85 år	54	13	33	252
Per utbildningsnivå				
Låg	71	10	18	527
Medellåg	54	19	27	524
Medelhög	46	21	33	390
Hög	32	24	44	535

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Besökt bibliotek". Skalan är 7-gradig från "Ingen gång" till "Flera gånger per vecka". Sambandet mellan utbildningsnivå och biblioteksbesök är signifikant på nivån 0,01 enligt ett Chi²-test. Chi²-testet visade inget samband mellan ålder och biblioteksbesök.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Avslutande diskussion – uppsprickande molnighet

Efter att ha tittat närmare på bibliotekens höglitare och på dess besökare finner vi att det råder ett visst gråväder i fråga om bibliotek och äldre. En spricka i molntäcket menar vi vara att de äldres förtroende för bibliotek fortfarande kan anses vara stort även om de sänker medelvärdet (andel höglitare är 47 procent i gruppen 65-85 år) och detta trots en generellt sett långsamt nedåtgående kurva. En extra solglimt finner vi vara att de unga respondenterna har ett stort förtroende för bibliotek. Vidare ser vi det angeläget att i en framtid fördjupa studierna om förtroende, tillit och bibliotek, och pröva olika teorier och tolkningar av begreppet socialt kapital (jfr Vårheim, 2014). För svenska förhållanden låter sig detta göras med hjälp av de nationella SOM-undersökningarna på bred front.

Det är inga överraskningar som har mött oss när vi har studerat bibliotekens besökare, dock kan vi konstatera att unga och studenter, två grupper som delvis överlappar varandra, besöker bibliotek i hög grad. I diskussionerna i biblioteks-Sverige hörs ibland uppfattningar om att unga väljer bort bibliotek, men det är inte något som bekräftas av årets nationella SOM-undersökning. Denna omständighet betraktar vi som solsken. Ett konstant hotande lågtryck utgörs dock av det inflytande som låg utbildning har över biblioteksanvändning och biblioteksbesök. Hur blir bibliotek angelägna för personer med låg utbildning? De offentliga biblioteken har som uppgift att vara för alla (SFS 2013:801) vilket fortsatt blir en utmaning för bibliotek att förverkliga.

Uppmärksamhet har också riktats mot bibliotekets besökare där vår långtidsprognos pekar på att andelen äldre i den svenska befolkningen kommer att öka. Med detta följer utmaningar för svenska bibliotek - men också stora möjligheter till verksamhetsutveckling för att möta denna stora grupp, 50 procent, av äldre respondenter (60–85 år, se tabell 8) som ingen gång besöker bibliotek. Hur görs där bibliotek i sig till en spricka i molntäcket?

Not

¹ I den nationella SOM-undersökningens datainsamling görs ingen skillnad mellan olika bibliotekstyper, utan benämningen bibliotek kan omfatta såväl folkbibliotek, skolbibliotek, universitets- och högskolebibliotek, specialbibliotek som andra slags bibliotek. Det är troligt att respondenter tolkar ordet bibliotek som sitt närmaste bibliotek, vilket då sannolikt är ett kommunalt folkbibliotek, ofta benämnt stadsbibliotek, stadsdelsbibliotek eller filialbibliotek, men ordet bibliotek kan likväl förstås som ett högskolebibliotek eller annat bibliotek. Det är dock rimligt att anta att det bibliotek som åsyftas är offentligt finansierat, då så är fallet för det absoluta flertalet bibliotek i Sverige.

Referenser

- Aabo, Svanhild, Audunson, Ragnar & Andreas Vårheim (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library & Information Science Research* 32(1): 16–26.
- Aabo, Svanhild & Ragnar Audunson (2012). Use of library space and the library as place. *Library & Information Science Research* 34(2): 138–149.
- Eriksson, Catarina & Katarina Michnik (2018). Biblioteket på samhälleberget. I Ulrika Andersson, Ander Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Eriksson, Catarina & Katarina Michnik (2019). Allas bibliotek? I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Eriksson, Thord (2019). *Byggboom*. Stockholm: Svensk biblioteks förening.
- Fichtelius, Erik, Persson, Christina & Eva Enarson (2019). *Demokratins skattkammare: förslag till en nationell biblioteksstrategi*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
- Given, Lisa & Gloria Leckie (2003). ”Sweeping” the library: mapping the social activity space of the public library. *Library & Information Science Research* 25: 365–385.
- Gunnarsson, Mattias & Henrik Oscarsson (2015). Grundläggande värderingar och personlighetsdrag. I Annika Bergström & Jonas Ohlsson (red) *Alla dessa val*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hansson, Joacim (2010). *Libraries and identity: The role of institutional self-image and identity in the emergence of new types of libraries*. Oxford: Chandos.
- Hansson, Joacim (2019). *Folkbibliotek i glesbygd: kunskapsläge och erfarenheter*. Stockholm: Kulturrådet.
- Holmberg, Sören & Bo Rothstein (2015). Hög mellanmännisklig tillit i Sverige – men inte bland alla. I Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Bo Rothstein (2019). Partikulär tillit – lita på människor i området där man bor. I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Höglund, Lars & Eva Wahlström (2009). *Användningen och attityderna. En rapport om allmänhetens användning av och syn på folkbibliotek baserad på SOM-undersökningen*. Stockholm: Svensk Biblioteks förening
- Höglund, Lars (2017). Biblioteken fortsatt välanvända med höga betyg. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarsson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Höivik, Tord (2014). Tracking the traffic in modern libraries. *Journal of Library Administration* 54(6): 529–541
- Kungliga biblioteket (2019). *Bibliotek 2018: offentligt finansierade bibliotek*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Lo, Patrick, He, Minying & Yan Liu (2019). Social inclusion and social capital of the Shanghai Library as a community place for self-improvement. *Library Hi Tech Volume* 37(2): 197–218
- Meriac, John, Woehr, David & Christina Banister (2010). Generational Differences in Work Ethic: An Examination of Measurement Equivalence Across Three Cohorts. *Journal of Business and Psychology* 25(2): 315–324
- Michnik, Katarina (2018). *Samhällets allt-i-allo? Om folkbibliotekens sociala legitimitet*. Borås: Högskolan i Borås.
- Pilerot, Ola & Frances Hultgren (2017). *Folkbibliotekens arbete för och med nyanlända: slutrapport*. Uppsala: Länsbibliotek Uppsala/Landstinget Dalarna.
- Pilerot, Ola & Jenny Lindberg (2018). "Sen går jag hem när det stänger": en studie av nyanländas biblioteksanvändning. Uppsala: Regionbibliotek Uppsala.
- Richardson, Gunnar (2010). *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*. Lund: Studentlitteratur.
- Rothstein, Bo & Staffan Kumlin (2001). Demokrati, socialt kapital och förtroende. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Rothstein, Bo (2011). Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat. I Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö: fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bibliotekslag* (SFS 2013:801). Stockholm: Kulturdepartementet.
- Statens kulturråd (2019). *Stärkta bibliotek: första året, 2018*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Vårheim, Andreas (2014). Trust in Libraries and Trust in Most People: Social Capital Creation in the Public Library. *Library Quarterly: Information, Community, Policy* 84(3): 258–277.
- Ögland, Malin (2014). *Från Kalix till Ystad: observationer på folkbibliotek*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.